

Göncz Árpád

A magyar zsidó együttélés dicsőséges lapjai

Ha a magyar zsidóság sorsáról beszélünk, óhatatlanul is a holocaust sötét árnyai jutnak először az eszünkbe. Az időbeli közelség és a tragédia mérete, sajnos, mindig erre a sötét foltra irányítja az asszociáció spontán fényét. A sebek gyógyulása, a traumák kibeszélése terén az utóbbi tíz évben előreléptünk. Ez nyújt lehetőséget, hogy az időben hátrébb is lapozzunk a magyar és zsidó együttélés történetében. Dicsőségesebb oldalakra és korszakokra.

Az 1848–49-es szabadságharc és forradalom százötven éves évfordulója kitűnő alkalom erre. Ez az esemény sor azért is a modern, a hosszú feudalizmusnak búcsút mondó magyar történelem fordulópontja, mert elindította a rendkívül gyors, Európában szinte páratlan folyamatot, amelynek során a magyarországi zsidók magyar zsidókká lényegültek át. A szabadságharcban vérrel, tudással, anyagi támogatással: *a magyarság ügye melletti döntéssel* – e történelmi erejű „vonzással és választással” – megváltották a belépőjegyüket, hogy a magyar nemzet egyenlő, szerves részévé váljanak – személyek és közösségük egyaránt. Nemcsak az emancipáció keserves küzdelmei, az emberi és polgári jogok elnyerése nélkül vállalt történelmi szerep példázzák az azonosulás hőfokát és mélységét, hanem a lélek finomabb, de a lényegét mágikus-szimbolikusan megragadó mozzanatai is. A szabadságharc és forradalom ihlette az első verset – Heilprin Mihály *Nemzeti örödalát* –, amelyet zsidó írt magyar nyelven. Hasonló hévben születtek az első magyar nyelvű szentbeszéddek, amelyeket rabbik tartottak, mégpedig a magyar függetlenségért vérüket áldozó, harctérre induló zsidó honvédek számára. Olyanok írták a veretes szövegeket, vagy a Petőfi *Nemzeti dalát* utánzó rímeket, akik ezt a nyelvet csak néhány éve tanulták. A nyelvvel azonosulás folyamata a legteljesebben ragadja meg azt a szociológiai, gazdasági, politikatörténelmi elemzésekkel le nem írható folyamatot, amely a két – gazdagító – marginalitásba szorult és azonosságát a történelmi „ésszerűségek” ellenére is megtartó nép között létrejött. A zsidók azonosulásának ténye, mértéke és mélysége a magyar kultúra s a befogadó magyar reformnemzedék nagyságának és liberalizmusának igazi tükörképe és visszaigazolása is egyben.

Ez a kép, ez az állapot s ama nagy reformnemzedék minősége fokozatosan hanyatlott az utódokban, s végül a magyar történelem „zsákutcás” kényszerpályájának tragikus úttévesztéséhez vezetett. Mélypontját éppen az Eötvös Józsefek, Petőfi Sándorok, Kossuth Lajosok, Szemere Bertalanok, Deák Ferencek ragyogó nemzedékéhez asszimilálódott magyar zsidóság rettenetes sorsa jelentette 1944-ben. A tragédia igazi dimenzióinak hátterét 1848 dicsőségében, 48 iránti odaadásukban kell látnunk. Hiszen a deportáló vonatok utasai szívükben és tudatukban a magyar nemzethez tartozás ethoszával indultak végső útjukra. Mint egy találó megfigyelés látja – Fejtő Ferenc – : a tragédiájuk éppen abban rejlett, hogy több generáción át sem ébredtek a tudatára: már nem azzal a reformnemzedékkel élnek együtt, amelyekkel a „szerelmes” frigyét megköttették.

A 150 éves évforduló történelmi ideje egy új, alig évtizedes rendszerváltás történelmi idejével találkozó sugallja a tanulságot: liberalizmusban, toleranciában, modernségben, szellemi és erkölcsi nagyságban vissza kell térnünk a modern Magyarországot megteremtő reformnemzedék értékeihez, erkölcsi tartásához. Ennek egyik próbája a zsidó testvéreinkhez, de minden más mássághoz megértő és nyitott viszonyunk megújítása – visszatérés a reformkor s betetőzése: 48–49 cselekvő, modern Magyarországot, modern nemzetet építő példáihoz.